

Tóm lược *chính sách*

Hướng tới tương lai bền vững:

Cách tiếp cận theo cảnh quan cho REDD+, quản lý tài nguyên và phát triển kinh tế - xã hội ở Việt Nam

REDD+ nói riêng và quản lý tài nguyên nói chung bị thách thức bởi sự phức tạp trên thực tế, nơi tồn tại những mối liên hệ đan xen giữa mất rừng và nông nghiệp, mất rừng và biến đổi khí hậu, biến đổi khí hậu và nghèo đói, nhiều chính sách và nhiều bên tham gia khác nhau với các lựa chọn và nguyện vọng đa dạng.

Ảnh: ICRAF VN/Phạm Hữu Thương

Gợi ý

- Thực hiện REDD+ theo cách tiếp cận cảnh quan cần cân bằng giữa các yếu tố 'như thế nào' (thuyết thay đổi) và các yếu tố 'ở đâu' (thuyết địa điểm).
- Bản chất đa chức năng của cảnh quan đòi hỏi việc lập kế hoạch và điều phối có tính đa ngành. Đối với REDD+, việc này sẽ cho phép đưa ra các chính sách giải quyết nguyên nhân gây mất rừng và tạo ra các khuyến khích dài hạn cho cộng đồng bằng cách áp dụng những phương thức sử dụng đất bền vững.
- Để tránh lặp lại những sai lầm của các chương trình bảo tồn trước đây, chương trình REDD+ cần được nhìn nhận trong một 'cảnh quan của các hành động' rộng hơn.
- Cách tiếp cận cảnh quan được xem là một biện pháp nhằm đạt được các mục tiêu phát triển bền vững (SDGs), đồng thời là một phần không thể thiếu của các chính sách và khung quản trị rộng hơn hướng tới các mục tiêu đó.

Thông điệp

1 Khác với cách tiếp cận quản lý tài nguyên truyền thống, cách tiếp cận theo cảnh quan 'tiếp cận' toàn bộ cảnh quan theo khung phân tích cảnh quan, là một vòng tròn gồm sáu câu hỏi: Tại sao? -> Ai? -> Cái gì, như thế nào? -> Ở đâu, khi nào? -> Thì sao? -> Ai quan tâm? -> Tại sao?

2 Với nhiều kinh nghiệm trong quản lý rừng, các bên tham gia REDD+ tại Việt Nam hiểu rõ (một cách tương đối) các thành phần của cảnh quan hơn là cách thức tạo ra những thay đổi mong muốn trên cảnh quan.

3 Thực hiện cách tiếp cận theo cảnh quan vẫn là một thách thức do công tác đưa ra chính sách và các chương trình công cộng hiện nay vẫn chủ yếu theo cách tiếp cận ngành.

4 Các lựa chọn cho cách tiếp cận cảnh quan bị hạn chế bởi các chính sách và tổ chức thể chế thiếu linh hoạt. Ngoài ra sự đồng bộ giữa các ngành, chương trình và các bên tham gia vẫn còn hạn chế.

Thế nào là **Cảnh quan và Tiếp cận theo cảnh quan?**

Cảnh quan có thể được hiểu theo nhiều cách:

- Theo quan điểm tự nhiên (các thành phần tự nhiên, các quá trình và đặc trưng sinh thái, khả năng chống chịu)
- Theo quan điểm nhân sinh (các sản phẩm vật chất từ hoạt động của con người)
- Theo quan điểm kết hợp sinh thái - xã hội (sự giao thoa giữa hai cách hiểu nói trên và cơ sở cho các giải pháp bền vững).

Tiếp cận theo cảnh quan giải quyết vấn đề một cách toàn diện, có tính tới sự vận động và tương tác phức tạp giữa các thành phần của cảnh quan, và tìm cách tăng cường tính đa chức năng của cảnh quan. Cách tiếp cận này đem các bên liên quan lại với nhau để cùng bảo vệ và phát triển cảnh quan hướng tới tính đa chức năng và tính bền vững, và có thể xuất phát từ một hay tất cả các cách tiếp cận sau:

- Các ưu tiên phát triển xung quanh các vấn đề nổi cộm
- Quản lý lưu vực tổng hợp
- Dự án phối hợp bảo tồn và phát triển
- Chi trả dịch vụ môi trường
- Nông nghiệp thông minh thích ứng với biến đổi khí hậu
- Phân cấp quản lý - quy hoạch không gian
- REDD+

Chúng ta có cần cách tiếp cận cảnh quan khi thực hiện REDD+ không? Có, bởi vì...

- Dù cho những đàm phán toàn cầu về biến đổi khí hậu đã đạt được nhiều tiến bộ, việc thực hiện các hoạt động cụ thể vẫn còn là một thách thức vì trong phần lớn các trường hợp, rừng cũng là nơi cư ngụ của con người và phải chịu sức ép lớn từ các hoạt động kinh tế như nông nghiệp hay phát triển hạ tầng.
- Theo quan điểm quản lý tài nguyên, nếu REDD+ chỉ tập trung vào rừng thì sẽ không bền vững.
- Dân số và nhu cầu lương thực cao dẫn tới nhu cầu mở rộng đất nông nghiệp vào đất rừng, trong khi đó sự phát triển hạ tầng và thị trường đang đe dọa quản lý rừng bền vững, từ đó có thể dẫn đến thực hiện không thành công REDD+, FCPF và PFES.
- Để nông nghiệp không trở thành mối đe dọa đối với quản lý rừng bền vững, không những cần khuyến khích các phương thức sản xuất bền vững mà còn phải gắn với các khuyến khích về quản lý rừng như REDD+. Các thực hành nông nghiệp tốt có khả năng tăng cường chức năng sinh thái như điều tiết nước, tạo ra không gian sống cho các loài hoang dã và tạo kết nối với rừng.

Để làm được điều này, các bên liên quan về rừng, nông nghiệp và những ngành khác cần phải làm việc cùng nhau để đảm bảo các khuyến khích quản lý rừng bền vững, không cản trở cho sản xuất nông nghiệp và ngược lại. Các bên cần phối hợp để đảm bảo nhiều chức năng của toàn bộ cảnh quan trong khi vẫn đáp ứng được các nhu cầu khác. Vì vậy, cần phải có một cách tiếp cận tổng hợp tính đến dòng dịch chuyển của hàng hóa và dịch vụ giữa các cảnh quan rừng và nông nghiệp, đồng thời coi rừng và nông nghiệp là các đơn vị nằm trong một cảnh quan chung.

Cách tiếp cận cảnh quan để hiểu một ‘cảnh quan’

Vốn hiểu biết về **từng thành phần cụ thể của cảnh quan** như hệ thống canh tác, quyền sử dụng đất, biến động diện tích rừng, các bên liên quan, chuỗi giá trị, lợi nhuận, v.v. đã có rất nhiều ở Việt Nam. Các câu hỏi như *Ai? Thế nào, Cái gì?* và *Ở đâu, Khi nào?* đã được nghiên cứu ở nhiều vùng khác nhau.

Tuy nhiên, các vấn đề về **động lực hệ thống**, như các thành phần tương tác như thế nào, toàn bộ cảnh quan phức tạp biến động thế nào theo thời gian, và tại sao xuất hiện các thay đổi, v.v. thì lại ít được nghiên cứu hơn. Các câu hỏi *Thì sao? Ai quan tâm? Và Tại sao?* rất quan trọng khi giải quyết các vấn đề như *nguyên nhân, đánh đổi¹, đòn bẩy²* và cung cấp các lựa chọn cho cảnh quan.

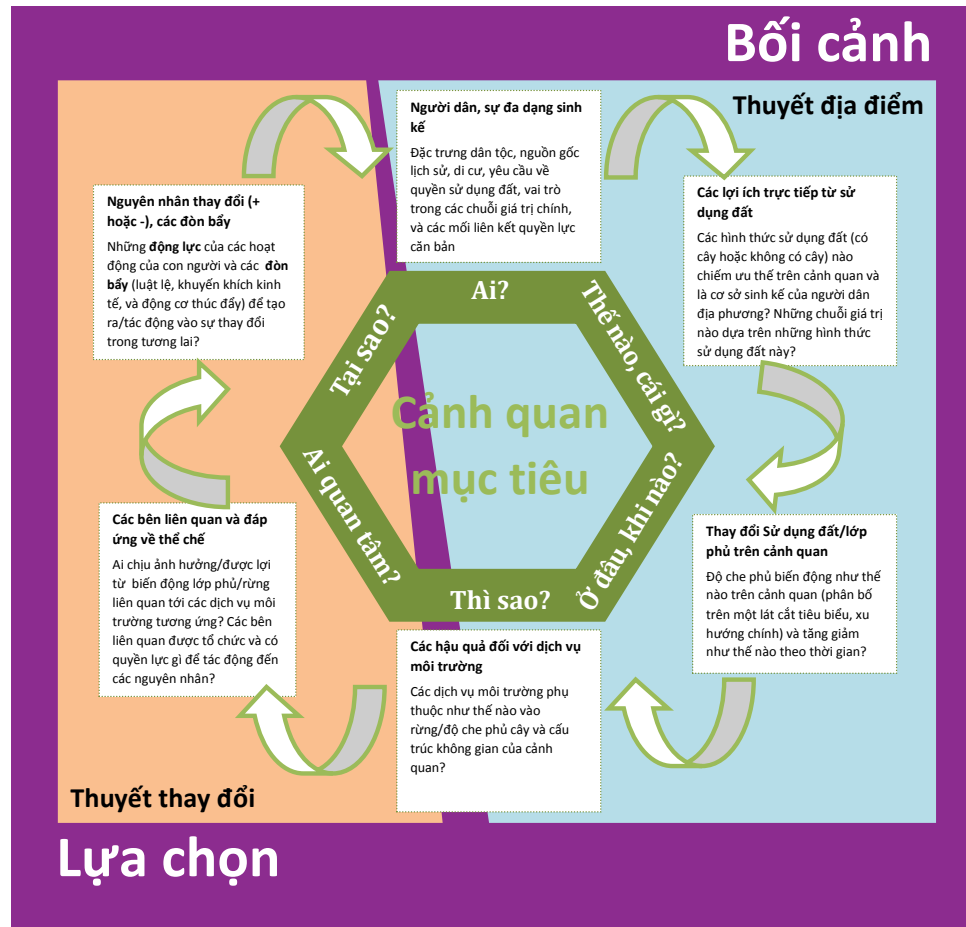
Chúng ta đã hiểu đến đâu về các nguyên nhân gây mất rừng?

Năm 1999, Angelsen và Kaimowitz tổng hợp kết quả của hơn 140 mô hình kinh tế phân tích nguyên nhân mất rừng ở vùng nhiệt đới và công bố kết quả trên tạp chí Quan sát nghiên cứu của Ngân hàng thế giới. Kết quả cho thấy ‘*có nhiều nghi ngờ ở nhiều giả thuyết truyền thống về mất rừng. Xây dựng đường xá, giá nông sản cao hơn, công lao động thấp hơn, và thiếu thu nhập phi nông nghiệp thường dẫn tới mất rừng nhiều. Tuy vậy, các yếu tố như tiến bộ kỹ thuật, giá đầu vào trong sản xuất nông nghiệp, mức thu nhập của hộ gia đình hay vấn đề quyền sở hữu ảnh hưởng thế nào tới mất rừng thì không rõ. Vai trò của các yếu tố kinh tế vĩ mô như tăng dân số, giảm nghèo, thu nhập quốc gia, tăng trưởng kinh tế và nợ nước ngoài cũng còn mơ hồ*’. Cho đến nay, đó vẫn là những câu hỏi lớn đối với nhiều khu rừng nhiệt đới. Đặc biệt, giả thuyết rằng sinh kế tốt hơn sẽ dẫn tới giảm mất rừng vẫn chưa được khẳng định.

¹Đánh đổi: Sự cân bằng giữa hai thuộc tính đều mong muốn nhưng lại trái ngược nhau, sự thỏa hiệp

²Đòn bẩy: Sử dụng đòn bẩy nghĩa là nhằm tới các điểm đòn bẩy trong một hệ thống phức tạp (một tập đoàn, một nền kinh tế, một cơ thể sống, một thành phố hoặc một hệ sinh thái) mà những thay đổi nhỏ tại đó có thể tạo ra sự thay đổi lớn cho toàn hệ thống (Meadows, 1999)

Cách tiếp cận cảnh quan đòi hỏi sự hiểu biết sâu hơn về động lực hệ thống và sự tương tác giữa các thành phần, bằng cách tìm ra và phân tích các thông tin khi đặt ra sáu câu hỏi cơ bản như nêu trong Hình 1 dưới đây.

Hình 1. Khung phân tích cảnh quan. Sáu câu hỏi quan trọng để hiểu được động lực của hệ thống (Nguồn: van Noordwijk và nnk, 2015)

Thực hiện cách tiếp cận cảnh quan trong bối cảnh chương trình REED+ tại Việt Nam

Ngày 11/11/2014, 55 đại biểu gồm các cán bộ quản lý, thực hiện REDD+ và các nhà nghiên cứu đã tập trung tại thành phố Buôn Ma Thuột, tỉnh Đắk Lắk để tập hợp các kiến thức hiện nay về tiếp cận cảnh quan và thảo luận cách thức thực hiện cách tiếp cận cảnh quan ở Việt Nam trong bối cảnh có sự chồng chéo giữa các nỗ lực về phát triển, biến đổi khí hậu và bảo tồn. Hội thảo được đồng tổ chức bởi Tổng cục Lâm nghiệp và Trung tâm Nông lâm Thế giới tại Việt Nam, với hỗ trợ tài chính từ Dự án 'Hỗ trợ sẵn sàng thực hiện REDD+ tại Việt Nam'.

Các yếu tố chính của cách tiếp cận cảnh quan trong thực hiện REDD+ tại Việt Nam:

- Xây dựng và tăng cường năng lực
- Quản trị/sắp xếp thể chế
- Lập kế hoạch và điều phối.

Các hoạt động cụ thể:

- Nâng cao năng lực của các bên về các khái niệm và cách thức thực hiện tiếp cận cảnh quan;
- Xem xét các cấu trúc thể chế hiện tại ở các ngành liên quan và đề xuất điều chỉnh để hỗ trợ cho việc thực hành cách tiếp cận cảnh quan;
- Xác định các bên liên quan tới rừng hoặc các đối tượng chính của mất rừng hoặc suy thoái rừng;
- Sử dụng khung phân tích cảnh quan khi xây dựng kế hoạch hành động REDD+ tại các địa phương thực hiện REDD+. Điều này sẽ giúp các bên liên quan hiểu được động lực biến động của cảnh quan một cách tổng thể, và sẽ giúp xác định một hệ thống các hoạt động rộng hơn trên thực địa;
- Lồng ghép các mục tiêu và hoạt động REDD+ vào kế hoạch phát triển kinh tế xã hội ở các cấp; và
- Xây dựng các hướng dẫn để áp dụng cách tiếp cận cảnh quan khi thực hiện REDD+.

Sự đồng bộ giữa các mục tiêu phát triển bền vững và cách tiếp cận theo cảnh quan

Các Mục tiêu Phát triển bền vững (SDGs) được thiết kế cho giai đoạn phát triển sau năm 2015. Tại Hội nghị Rio+20 tại Brazil, các quốc gia thành viên đã nhất trí với đề xuất về các mục tiêu này. Không giống như các Mục tiêu Thiên niên kỷ mà thực tế chỉ dành cho các nước nghèo và đang phát triển, các SDGs được mong đợi là mục tiêu phấn đấu của tất cả các nước. Ở mức độ cao hơn, SDGs sẽ sớm trở thành tiêu chuẩn quốc tế về phát triển trong tất cả các ngành.

Cách tiếp cận cảnh quan phù hợp và thống nhất với các SDGs. Nếu sớm áp dụng cách tiếp cận cảnh quan để thực hiện REDD+, quản lý tài nguyên, lập kế hoạch và phát triển kinh tế, Việt Nam sẽ có một vị trí thuận lợi để sớm đạt được các SDGs.

17 mục tiêu phát triển bền vững đề xuất cho giai đoạn sau Hội nghị Rio+20 là:

- Mục tiêu 1 Chấm dứt tình trạng nghèo đói ở mọi nơi
- Mục tiêu 2 Chấm dứt nạn đói, đảm bảo an ninh lương thực, cải thiện dinh dưỡng và tăng cường nông nghiệp bền vững
- Mục tiêu 3 Đảm bảo cuộc sống khỏe mạnh và tăng cường chất lượng sống cho mọi người ở mọi lứa tuổi
- Mục tiêu 4 Đảm bảo giáo dục bình đẳng về chất lượng và sự tham gia, cổ vũ các cơ hội học tập suốt đời cho tất cả mọi người
- Mục tiêu 5 Đạt được bình đẳng giới và tăng cường các quyền cho phụ nữ và trẻ em gái
- Mục tiêu 6 Đảm bảo và quản lý bền vững nguồn nước và vệ sinh cho tất cả mọi người
- Mục tiêu 7 Đảm bảo mọi người đều được tiếp cận các nguồn năng lượng đáng tin cậy, bền vững, phải chăng và hiện đại
- Mục tiêu 8 Thúc đẩy tăng trưởng kinh tế bền vững có sự tham gia toàn diện, việc làm đầy đủ với năng suất cao và công việc tốt cho tất cả mọi người
- Mục tiêu 9 Xây dựng cơ sở hạ tầng bền vững, thúc đẩy công nghiệp hóa bền vững với sự tham gia toàn diện, cổ vũ các sáng kiến
- Mục tiêu 10 Đảm bảo sự bình đẳng ở từng quốc gia và giữa các quốc gia với nhau
- Mục tiêu 11 Đảm bảo các đô thị và nơi ở của con người an toàn, có khả năng thích ứng, bền vững.
- Mục tiêu 12 Đảm bảo các mô thức sản xuất và tiêu thụ bền vững
- Mục tiêu 13 Tiến hành thực hiện các hoạt động chống lại biến đổi khí hậu và các tác động
- Mục tiêu 14 Bảo tồn và sử dụng bền vững vùng biển, đại dương và nguồn tài nguyên biển cho phát triển bền vững
- Mục tiêu 15 Bảo vệ, phục hồi và thúc đẩy sử dụng bền vững các hệ sinh thái trên cạn, quản lý bền vững rừng, chống sa mạc hóa, chấm dứt và đảo ngược suy thoái đất và chấm dứt mất đa dạng sinh học
- Mục tiêu 16 Thúc đẩy hòa bình ở các quốc gia với sự tham gia đầy đủ phục vụ phát triển bền vững, cung cấp khả năng tiếp cận công lý cho tất cả và xây dựng các thể chế hiệu quả, đáng tin cậy và có sự tham gia rộng rãi ở tất cả các cấp
- Mục tiêu 17 Tăng cường các biện pháp thực hiện và tái xây dựng một đối tác toàn cầu cho phát triển bền vững.

Tài liệu tham khảo và đọc thêm

Angelsen, A., and Kaimowitz, D. 1999. *Rethinking the Causes of Deforestation: Lessons from Economic Models*. World Bank Res Obs (1999) 14 (1): 73-98

Kozar, Raffaella, Louise E. Buck, Edmund G. Barrow, Terry C.H. Sunderland, Delia C. Catcutan, Christopher Planicka, Abigail K. Hart, and Louise Willemen. 2014. *Toward Viable Landscape Governance Systems: What Works?* Washington, DC: EcoAgriculture Partners on behalf of the Landscapes for People, Food, and Nature Initiative.

Meadows, D. 1999. *Leverage Points: Places to Intervene in a System*. Hartland, VT: Sustainability Institute.

Minang, P. A., van Noordwijk, M., Freeman, O. E., Mbong, C., de Leeuw, J., and Delia C. Catcutan (Eds.). 2015. *Climate-Smart Landscapes: Multifunctionality In Practice*. Nairobi, Kenya: World Agroforestry Centre (ICRAF).

Sayer, J., Sunderland, T., Ghazoul, J., Pfund, J. L., Sheil, D., Meijaard, E., Venter, M., Boedihartono, A.G., Day, M., Garcia, C., van Ooster, C. and Buck, L.E. 2013. *Ten principles for a landscape approach to reconciling agriculture, conservation, and other competing land uses*. PNAS, 110, 8349-8356.

Van Noordwijk M, Lusiana B, Leimona B, Dewi S, Wulandari D, eds. 2013. *Negotiation support toolkit for learning landscapes*. Bogor, Indonesia: World Agroforestry Centre (ICRAF) Southeast Asia Regional Program.

Lời cảm ơn

Chúng tôi cảm ơn dự án "Hỗ trợ sự chuẩn bị sẵn sàng cho REDD+ ở Việt Nam" và Cơ quan phát triển quốc tế Na-Uy (NORAD) đã hỗ trợ kinh phí cho Hội thảo về cảnh quan tổ chức tại thành phố Buôn Ma Thuột ngày 10-11/2014. Chúng tôi cũng cảm ơn các đại biểu đã tham dự hội thảo này.

Tác giả

Delia C. Catcutan, Đỗ Trọng Hoàn, Nguyễn Phú Hùng, Cheick Mbong, Meine van Noordwijk, Peter Minang. 2015. Hướng tới tương lai: Cách tiếp cận cảnh quan cho REDD+, quản lý tài nguyên và phát triển kinh tế- xã hội ở Việt Nam. Tóm lược chính sách Số 2, Tháng 3, 2015. Hà Nội: Trung tâm Nghiên cứu Nông Lâm Thế giới (ICRAF).

Trung tâm Nghiên cứu Nông Lâm Thế giới (ICRAF) tại Việt Nam
Số 17A, đường Nguyễn Khang, quận Cầu Giấy, Hà Nội
Điện thoại và Fax: +84 4 3783 4644/45
Email: d.c.catcutan@cglar.org
http://www.worldagroforestry.org/regions/southeast_asia/vietnam

